

ՀԱՅՐԱՆԵՆԵՐ

ՕՐԵՊԵՐ

ՔԱՂԱՔԱՅԵՆ ԲԵՆԵՍԻՐԵՅԵՆ ԵՒ ԸՌԵՒՏԵՐԵՆԵՆ

ՄԱՐԿԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

Պարտաւորութիւն է մեզ բնական միշտ փառք տալ Աստուծոյ, բայց աւելի ևս՝ ինչ ատեն բաղդատելու ըլլանք հիմնական մեր ատենը, հանգրաւութեան և ամեն կերպ ապահովութեան կողմանէ, ինչ զանազանութիւն ունի անցած քանիսը դարերէն:

Սեփա պարտաւորութիւն ալ ունիք միշտ ազգիք ընելու. Վորին պայտերական Սեփապառնայի Ե. ՊԵՏԻՒՆ, ՍԵՂԻՍ Բարեկենսոյ խաղաղութիւն պատուական կենաց ու երջանկութեան համար, որ իր խաղաղութեան Սեփաութեան վերաբերեալ գործերուն օրինաւոր կարգադրութիւններ ընելէն ի դատ, և իր հարստականերուն ալ հանդիստ և ուրախ կեանք վայելել տալու համար ըրած կերպ կերպ բարեբարութիւնները արեւական պէս կրկնային:

Հատ բաղդատք պէտք է համարվիք, որ այսպէս ողորմած խաղաղութիւն Հայրական խնամքը մեր Հայոց ազգն ալ վայելելով՝ ազգիս երեւելիներուն ազգասիրական եռանդը, և հասարակութեան մէջ ալ եղբայրսիրութեան փափաքը ելիլուաւ. ամեն կողմէն բարեկրթութեան նշանները և մանաւանդ կորդալ գրելու սերը գրեթէ օրէոր շատնալու վրայ է:

Վստենք ալ պարտաւոր եմք այս բարեկենսոյ ժամանակին մէջ ազգիս բաւարարութեան և պայծառութեանը համար պէտք եղած առիթները բանեցնել, և ամեն բանէն առաջ զի տուութիւնը և փաճառականութիւնը երկու ձեռքով բռնել. փան զի առաջինը աշխարհիս բարեկրթութեան ու բաւարարութեան հիմն է միւսն ալ հարստութեան զիտաւոր պտտման և

Ստոյգ է, թէ այս երկուքն ալ կան մեր ազգին մէջ, բայց ըստ բաւականին օրինաւոր չէ որոնց համար երկնեկէ կուզինք խօսիլ ժամանակին թէ որ Աստուած կը յաջողէ:

Վաղաքէ մարգուն սիրտը զբան կըցաւի, երբոր կըլլէ պատմութիւններէն թէ մեր ազգը առաջին ժամանակներուն մէջ ինչպէս կը յաջողաւ ասանային գիտութիւնով, լեղուազիտութիւնով փաճառականութիւնով և զանազան ուրհանդէսով. ինչո՞ւ համար հիմնց սցարան յետ մնայ, ինչո՞ւ համար վերստին ձեռք չի բերէ զանոնք, ինչո՞ւ համար բանասիրական ոգով բարեկրթ ազդելուն հետ հաւասար չըլլայ ու չի հետեւի անոնց բարի օրինակներուն՝ թէ անոնք ի՞նչ առիթներ գործածելով և ի՞նչ միջոցներ բանեցրելով իրենց սղոր կրթեցին ու պայծառացուցին:

Արնաք հաստատել թէ Ներսիսեան մեծ մեծ օգուտներ տվին իրենց ազգերուն կողմէն

ըսած օրագրութիւններով, որոնք հասարակութեան արժանի լուրեր ու պիտանի տեղեկութիւններ տալով, քիչ ատենի մէջ թէ զիտութեան և թէ փաճառականութեան ծամբային մէջ առաջ երթալու պատճառ եղան:

Վաղեմայ ըսած օրագրութեան թուղթերուն հետքերը շատ հին է, բայց կըլլենք Հասարակաց պատմութիւնէն թէ առաջ Օգոստոս Վայսեր հրամանով սկզբնաւորութիւն եղած է հրատարակելու. թէպէտ Վերիտոսի ծննդեւէն 180 տարիի չափ առաջ Վազրու Նախկին հրատարակութեան ժամանակն ալ սկսեցաւ հրատարակել, բայց ու հիմնական պէս կանոնաւոր:

Նա որովհետեւ աշխարհքիս չար դիպածները և բռնաւորական ազնուկները և խռովութիւնները միշտ բարեկարգութեան պատճառներուն խանգարին են, անոր համար այս օգտակար գործը թէ որ քանի մը անգամ սկզբնաւորութիւն կըլլար հրատարակելու՝ բայց քիչ մը տեւելով վերստին կը խափանվէր:

Յետ ժամանակի, 1631 թուին Վաղարշապէս նորէն սկզբնաւորութիւն ըրին կողմէն ըստ օրագրութեան թուղթերը հրատարակել, և երեսունը հինգ տարի անցնելէն ետքը Նիգղիսեան ալ սկսեցին առաջ Օգոստոս քաղաքին մէջ տպելով:

1701 թուին, Վերնանայից ալ այս բարի օրինակին հետեւեցան, առաջ Վ. Էնայ տպելով, և քիչ մը ատենէն ետեւ. Պաւստոսն ալ սկսեցաւ գործի գրել, և այսպէս շատ շանցաւ. Ներսիսեան ամեն երևելի քաղաքներուն մէջ զանազան լեզուով տեսակ տեսակ օրագրութեան թուղթեր տպելէն ի դատ, Վերնայի երկիրն ալ մասն ալս բարի օրագրութիւնը:

1720 ին երբոր Քրանդին երևելի Վիլիսոփայիս եղբայր ձեռք վարեաւ նորէն մէկ օրինաւոր օրագրութիւններ ալ հրատարակելու. Պաղին քաղաքին մէջ (որ անկէ առաջ միւսակ մէկ օրագիր կը տպէր բոլոր Վերնայի մէջ) Վիլիսոփայիս կըրոր բարեկամները ուղեցին անոր միտքը դարձնել ըսելով թէ միւսակ մէկ օրագիրը հերք է բոլոր Վերնայի երկրին. բայց շատ չանգաւ (ինչպէս կըրէ նոյն Վիլիսոփայիս) Վերնայիս քանիմը նահանգներուն մէջ 25 տեսակ օրագրութեան թուղթ տպեցաւ:

1828 ին Վերնայիս միւսակ իրեք նահանգներուն սցարան Սասաշուլէ, Նորեօրք և Բենիսիվանայի մէջ 400 տեսակ զանազան օրագրութեան թուղթեր կը տպէր. բայց միւսակ հիմայ շատ ելիլուաւ այս թիւը և Ներսիսեան մէջ տպեց փաճնութեան թիւը կըլլար ըսել թէ շատ աւելի է:

Սեփապա Օսմանեան Տէրութիւնը (ինչ

պէս որ վերը ըսինք) հասարակութեան ոգուն ու հանգստութեանը համար երբ որ նորէնոր բարեկարգութեան առիթները եկելուց, բարեհաճեցաւ այս օգտակար գործն ալ բանեցնելու. հրաման ընել, ինչպէս որ քանի մը ժամանակէ ի վեր կը տպէ Վաստանդուտօյիս մարտիրոսներէն մէջ Տաճկերէն և ուրիշ քանի մը լեզուով ալ:

Սեր Հայոց տպը՝ թէ և Օրագրութեան թուղթերը՝ օգտակար ու պիտանի բան մը ըլլալը վաղուց կը ծանոթէ ալ նէ, բայց այսքան ժամանակ հրատարակելուն վրայք անհօգ ըլլալը կրնայ մը արդեօր առաջին դարերուն ձախորդ դիպածները պտտման բռնելով ինքըզինքը արգարայնէ. բայց այնպէս ալ ըլլայ՝ զոհութիւն Աստուծոյ այս հանդիսա վիճակին մէջ ունի՝ արդեօր անանկ պատճառ մը որ այսպէս ազգուղուտ բաներէն յետ մնայ:

Այս իրաւունքով և մանաւանդ ալիկ հասեր նալով Վաղին ուսումնասիրական եռանդը, խրախոյս առին քանի մը ուսումնասիր անձներ բաղդաքիս, Վաղարշապէսն ալ անոնով նոր ընկերութիւն մը հաստատելով՝ նոր սոյորան մընալ հիմնաւորել ազգուղուտ գիրքեր տպելու և նոր օրագրութիւն մընալ հրատարակելու: Վհապժակ յաջողութեամբ Տեառն՝ տոյն յայտարարութեամբ առաջին թիւը կը մատուցանելը Վերնայիս Վաղին անանկ հաստատ յուսով մը, որ մեր այս ջանասիրութիւնն ալ հաճելի կըլլայ Վաղին Վաղարշ Տէրանց. ըստ որում մի միայն նպատակը Վաղին անուանը սցածառութեան համար է. ի վերայ այսորիկ կըմնայ մեզի գործոյս վերաբերեալ քանի մը հարկաւոր դիտելիքները ներքեւ ծանուցանել:

ՆՕՒՆՕԻԹԻԹԻՒՆ

ա. Այս օրագրութիւնը շարաքը անգամ մը տպելու է սարգ աշխարհաբար ոճով. և օտար ազգի բառեր չի գործածելու համար՝ հարկ եղած տեղը գրաբար բառմընալ գրելու ըլլայ. անոր տաճկերէն տառադարձութեան հետ էջին տակը գրելու են. բայց երբեմն կարճաւոր բան մըն ալ գրաբար լեզուով կարելի է գրիլ, որ մեր գրաբար լեզուն փայլելութիւնը միտքերնէս չի հաններ և նոր սորվողներուն ալ խրախոյս մը ըլլայ:

բ. Տպելու բաները քաղաքական արժանի լուրեր ըլլալու են, և առեւտրական հարկաւոր ծանօթութիւններ, աշխարհագրական պատմութիւններ, հետաքրքրական տեղեկութիւններ զըւարձալի և անմեղ խօսքերով. և ինչ ինչ մեր նախնիքներուն գիրքերէն քաղաւածներ, և ուրիշ

Ի ՏԳՈՐԸՆԻ ԱՐԷՂԷԿՈՒՆԻԵԼՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ